

УДК 811.111-626.27.98
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-85-37>

ОЦІННИЙ СКЛАДНИК У СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ СЛОВА

Смаглій В. М.

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри «Філологія»
Одеський національний морський університет
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-6222-7652
valeriya.smagliy@gmail.com*

Ключові слова: оцінка, емоція, оцінне значення, раціональне, емоційне, емоційно-раціональне.

У статті розглядаються питання, пов'язані з роллю та місцем оцінки в семантичній структурі слова. Особливу увагу приділено зв'язку оцінки і емоцій, виділенню типів оцінного значення: раціонального, емоційного, емоційно-раціонального. Оцінювання виступає як невід'ємний компонент пізнання, в основу якого покладено ціннісний підхід до явищ природи і суспільства. Оцінка завжди когнітивна за своєю природою, а отже, логіко-предметна. Оцінна і гносеологічна функції мови тісно взаємопов'язані. Когнітивний процес оцінювання, включаючись в загальну програму діяльності людини, орієнтований на прийняття рішень і лежить в основі вибору практичних дій. Саме в оцінних визначеннях слів зафіксовано естетичне переживання особистості. Питання про оцінку лексику безпосередньо торкається таких важливих проблем, як мова й суспільство, мова й мовлення, функції мови. Особливо релевантними для прагматичних цілей є марковані слова. Усі слова, які містять оцінку, можна класифікувати на розумово-оцінні та емоційно-оцінні. Когнітивне оцінювання результатів діяльності складає провідний компонент структури емоцій, що відображає головне в загальній реакції. Параметри оцінки та емоції в семантиці мовних одиниць можуть комбінуватися: перехрещуватися, нашаровуватися один на одного. Отже, це може бути компромісним вирішенням питання про співвідношення раціонального і емоційного в мові, що дозволяє виділити такі типи оцінного значення: раціональне, емоційне, емоційно-раціональне. Вивчення стилістичного значення слова є важливим і з огляду на те, що ми розглядаємо всі лексичні одиниці передусім у комунікативно-прагматичному аспекті. Усі стилістично забарвлені слова мають численні відтінки, зумовлені тим чи іншим ставленням мовця (суб'єкта) до явища чи предмета, що називається. Оцінний компонент, поєднуючись з емотивним, відображає національно-культурні особливості суб'єкта оцінювання, які реалізуються передусім через оцінку лексику. Різноманітність типів оцінного значення, що структурують семантику лексичних одиниць, відтворює багатогранність ціннісного світосприйняття оточуючої дійсності, складну взаємодію оцінних та емоційних параметрів процесу пізнання.

ROLE AND PLACE OF THE EVALUATORY COMPONENT IN THE SEMANTIC STRUCTURE OF A WORD

Smagliy V. M.

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department "Philology"
Odesa National Maritime University
Mechnikova str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6222-7652
valeriya.smagliy@gmail.co*

Key words: *evaluation, emotion, evaluatory meaning, rational, emotional, emotional-rational.*

The article examines issues related to the role and place of evaluation in the semantic structure of a word. Special attention is paid to the connection of evaluation and emotions, to the selection of types of evaluation: rational, emotional, and emotional-rational. Evaluation acts as an integral component of cognition, which is based on a valuable approach to the phenomena of nature and society. Assessment is always cognitive in its nature, and therefore logical and objective. Evaluative and epistemological functions of language are closely interrelated. The cognitive process of evaluation, included in the general program of human activity, is oriented towards decision-making and is the basis of the choice of practical actions. The evaluative definitions of words record the aesthetic experience of the individual. The question of evaluative vocabulary directly affects such important problems as language and society, language and speech, language functions. Marked words are especially relevant for pragmatic purposes. All words that contain evaluation can be classified into mental-evaluative and emotional-evaluative. Cognitive evaluation of activity results is the leading component of the structure of emotions, which reflects the main thing in the general reaction. Evaluation parameters and emotions in the semantics of language units can be combined: intersect, layer on top of each other. So, this can be a compromise solution to the issue of the rational and emotional in language, which allows us to distinguish the following types of evaluation: rational, emotional, and emotional-rational. The study of the stylistic meaning of the word is also important due to the fact that we consider all lexical units primarily in the communicative and pragmatic aspect. All stylistically colored words have numerous shades, which are determined by one or another attitude of the speaker (subject) to the phenomenon or object of reality. The evaluative component, combined with the emotional component, reflects the national and cultural characteristics of the subject of evaluation, which are implemented primarily through the evaluative vocabulary. The variety of types of evaluative meaning that structure the semantics of lexical units reproduces the multifaceted value perception of the surrounding reality, the complex interaction of evaluative and emotional parameters of the cognitive process.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що всі сприймані людиною явища оточуючого середовища мають у нашій свідомості певну цінність, тобто їх можна оцінити. Оцінювання виступає як невід'ємний компонент пізнання, в основу якого покладено ціннісний підхід до явищ природи і суспільства, без якого неможливі ані діяльність, ані саме життя людини як істоти, що має різноманітні потреби, інтереси і цілі [1; 2; 5; 11].

Оцінка завжди когнітивна за своєю природою, а отже, логіко-предметна. Оцінка і гносеологічна функції мови тісно взаємопов'язані. І водночас вони рівноправні, оскільки у процесі оцінювання перетворюється пізнання, а у процесі пізнання постійно присутня оцінка. Співвідношення пізнання та оцінки, що мають дуже складний характер, належать до сфери дослідження когнітивної лінгвістики, проблематика якої охоплює природу процедур,

котрі регулюють та структурують мовленнєве сприйняття.

Оцінювання – це процес, який має місце в будь-якій науці. Підтвердженням цього є той факт, що ціннісна орієнтація в багатьох випадках сприяла розвитку цілої низки напрямків не тільки в лінгвістичній галузі, але й у комп'ютерній техніці, генній інженерії та інших, що свідчить про стійку інтеграцію наукових знань у межах когнітивної парадигми, яка за попереднім визначенням формувалася як інтердисциплінарна (когнітивна) наука.

Когнітивний процес оцінювання, включаючись в загальну програму діяльності людини, орієнтований на прийняття рішень і лежить в основі вибору практичних дій [7, с. 35; 10, с. 105]. Людина як суб'єкт мовної діяльності – це особа, котра сприймає й осмислює світ, здатна оцінювати мовленнєві факти у своїй повсякденній мовленнєвій практиці.

Саме в оцінних визначеннях слів зафіксовано естетичне переживання особистості. Комунікативна мета, яку ставить при цьому перед собою мовець, – найкращим чином донести до слухача свою точку зору, переконати його в можливості та правомірності саме такого, а не іншого бачення слова [11]. В емоційних і естетичних оцінках розкривається той образ слова, який зберігається в мовній свідомості індивіда. Відомо, що в основі цього способу лежать асоціації, що викликаються явищем, віддзеркаленим у слові, або його звуковою формою.

Мета запропонованої статті полягає в тому, щоб визначити роль і місце оцінного компонента в семантичній структурі слова.

Об'єктом виступають оцінні лексеми, а предметом – оцінні компоненти семантичної структури слова.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми, що стосуються оцінної лексики, залишаються й досі багато в чому дискусійними. Відрадно лише те, що інтерес до них не згасає, а тому є надія, що вони дістануть належне вирішення. Тримається цей інтерес на виключній теоретичній і практичній важливості проблематики, пов'язаної з оцінними словами. Йдеться не лише про вияв оцінних моментів на лексичному рівні мови. Питання про оцінну лексику безпосередньо торкається таких важливих проблем, як мова й суспільство, мова й мовлення, функції мови. Сьогодні ще недостатньо вивчені закономірності виникнення в мові оцінних слів; фактори, що уможливають вираження словом певного оцінного ставлення до висловлюваного, бо саме воно несе всю повноту як денотативної, так і позаденотативної інформації.

Особливо релевантними для прагматичних цілей є марковані слова. Вони поліфункціональні

саме з прагматичного погляду. Цікаву думку в зв'язку з цим висловив В. І. Шаховський. Найважливіше у семантичній структурі слова емотивного та оцінного компонента, вважає він, дозволяє ідентифікувати такі лексеми як «прагматичні слова». Окрім денотативних характеристик, вони включають ще й компоненти «логіко-емоційного чи оцінного ставлення до денотативної частини лексичного значення слова» [6, с. 232], внаслідок чого утворюються прагеми, що вказують на ставлення мовця до позначуваного словом же явища. Усе це зайвий раз засвідчує актуальність проблематики, пов'язаної з оцінною лексикою, особливо у зв'язку зі зростанням у сучасній лінгвістиці інтересу до питань семантики й прагматики.

Вважається, що всі слова, які містять оцінку, можна класифікувати як: а) розумово-оцінні, в яких оцінка йде не від серця, а від розуму; б) емоційно-оцінні, що вказують на переживання, що зазвичай визиваються предметами, які певним чином оцінюються соціумом [5]. Але слід визнати, що чітко розмежувати розумово-оцінні й емоційно-оцінні слова доволі складно, оскільки всі слова, що вказують на почуття, викликані тими чи іншими явищами, містять у собі розумову оцінку.

У зв'язку із цим потрібно, на наш погляд, звернути увагу на те, що оцінне значення – це понятійна основа конкретних оцінок, що поєднує в собі семантичні й прагматичні аспекти. Оцінне значення виступає як вид когнітивної інформації, що передається через семантику слова та відтворює в дефініції поняття когнітивну структуру концепту, вираженого цим словом. Оцінювання слід розуміти як психічний акт, діяльність двох автономних сфер психіки – розуму та почуттів, що значною мірою є суб'єктивними і здійснюється як довільно усвідомлене, коли ми керуємося розумом, а не почуттями. Когнітивне оцінювання результатів діяльності складає провідний компонент структури емоцій, що відображає головне в загальній реакції.

Генетичні корені оцінки, на нашу думку, полягають саме в емоційному способі (як найдавнішому) відображення суб'єктно-об'єктних відносин. Загальновідомим є той факт, що пізнання починається з безпосереднього чуттєвого контакту суб'єкта з навколишнім світом і закінчується виникненням у свідомості суб'єкта ідеального образу цього світу. Емоції відтворюють не явища та предмети реального світу, а ті об'єктивні відношення, в яких ці предмети та явища пристосовані до потреб людини. Специфіка емоцій полягає в тому, що вони є й об'єктом відображення в мові, й інструментом відображення самих себе та інших об'єктів навколишнього світу [4, с. 13].

За справедливим твердженням О. М. Вольф та В. І. Шаховського, в основі емоції лежить оцінка

[2, с. 40–42], а кожна емоція людини є результатом певного виду оцінки [6, с. 18]. У цьому плані можна говорити про оцінні підстави емоцій.

З іншого боку, емоція може й сама служити підставою для оцінки. У будь-якому разі емоції та оцінки пов'язані між собою причинно-наслідковими відношеннями. Отже, оцінка та емоції взаємодіють таким чином: оцінка – це думка суб'єкта про цінність об'єкта для нього, а емоція – це переживання суб'єктом цієї думки. Емоційне ставлення є важливою складовою частиною мовної модальності.

Мова завжди передбачає раціональний аспект, а тому розмежування раціонального та чисто емоційного в мові є умовним. Однак останні дані деяких наукових досліджень довели правомірність виділення емоційного типу мислення, відокремлення емоційного та раціонального як різних сфер інтелекту [4, с. 96; 6, с. 45]. Крім того, параметри оцінки та емоції в семантиці мовних одиниць можуть комбінуватися: перехрещуватися, нашаровуватися один на одного. Отже, це може бути компромісним вирішенням питання про співвідношення раціонального і емоційного в мові, що дозволяє виділити такі типи оцінного значення: раціональне, емоційне, емоційно-раціональне [5].

Під **раціонально-оцінним значенням** розуміємо таке значення, яке ґрунтується на раціонально-оцінних, логічних судженнях про ознаки, що об'єктивно притаманні референту. Когнітивний зміст раціональної оцінки – це думка суб'єкта оцінки про позитивну чи негативну цінність позначуваного в цілому або якої-небудь його властивості, заснованої на знаннях неписаних, узуальних норм ціннісної картини світу, що базується на повсякденно-побутовому образі світу, який склався в даному мовному колективі, та на його життєвій філософії.

Емоційно-оцінне значення входить до спектру «схвалення / несхвалення», має своїм змістом певне почуття-ставлення, що надає найменшій ілюквативній силі. Отже, цей тип оцінного значення заснований на емоціях та почуттях, що пов'язані з властивостями, які не притаманні референтові, а лише приписуються йому творчим мисленням суб'єкта.

Емоційно-раціональне оцінне значення орієнтоване на позначуване (денотат) і представляє психічний аспект раціональної оцінки, описує почуття, засноване на раціонально-оцінних судженнях та переживаннях в органічній їх єдності.

Варто зауважити, що хоча характер емоційного і раціонального оцінювання дуже часто збігаються, оскільки вони мають один і той же самий об'єкт і суб'єкт оцінки (різними є лише характер та основа оцінювання), проте це має місце не

завжди, що «наочно спостерігається на прикладах гумору, іронії, сатири та сарказму» [3, с. 76].

Типологія оцінних значень порушує ще одне важливе для їх вивчення питання, а саме: до якого аспекту значення входить оцінка, тобто питання про місце оцінного значення в семантичній структурі слова. Неоднорідність оцінного компонента зумовлює його різну взаємодію з іншими компонентами у структурі значення мовного знаку.

У лінгвістичній літературі існує декілька схем зображення семантичної структури слова, кожна з яких є достатньо об'єктивною та логічною. Більшість дослідників визнає існування ядерної та периферійної зон у семантиці слова і виділяє семантичні компоненти залежно від їх позиції стосовно цих зон.

Так, традиційно протиставляються предметно-логічний компонент – денотативне значення (в зарубіжній лінгвістичній літературі його іноді називають термінами *conceptual* [9, с. 9], *cognitive* [12, с. 22] *meaning*), понятійна співвіднесеність імені та співзначність означуваного, тобто додатковий до предметно-логічного компонент, відтінки значення (конотативне значення слова).

Більшість лексем англійської мови володіють лише денотативним значенням, а тому з точки зору виражальних можливостей вони нейтральні. Ці слова позначають поняття, але не виражають ставлення мовця до предмета мовлення. Зауважимо, що нейтральними такі слова є у своєму основному, прямому значенні та в типових випадках уживання. Такими вони фіксуються і в словниках, наприклад: *dog, lion, fox, wooden, red* та багато інших. Разом із тим у живому вживанні, особливо в усно-розмовному мовленні, в художній та публіцистичній мові, так звані нейтральні слова здатні набувати досить несподіваних емоційних і навіть функціонально-стилістичних забарвлень. Отже, оцінність нейтральних слів є контекстуально-зумовленою.

Проте в англійській мові чимало й таких слів, що мають стале додаткове забарвлення. Їх називають стилістично забарвленими. Саме така лексика переважно й використовується для передачі оцінки, оскільки вона містить компонент стилістичного значення, здатного виражати позитивне або негативне ставлення мовця до позначуваного словом предмета чи явища.

У цьому зв'язку підкреслимо, що оцінка, яка міститься в значенні стилістично забарвлених слів, настільки явно виражена, що не дозволяє вживати їх в інших значеннях. Такі слова ілюструють необмежені й різноманітні вияви людського фактора: оцінка «зазирає» у кожен з основних розділів ідеографічного словника.

Вивчення стилістичного значення слова є важливим і з огляду на те, що ми розглядаємо

всі лексичні одиниці передусім у комунікативно-прагматичному аспекті. Виходячи із цього, варто, на нашу думку, зупинитися на підході до аналізу стилістичного значення, виробленому лінгвістами [1; 2; 5; 8], які пропонують об'єднати всі відтінки стилістичного значення в одну групу на тій підставі, що всі вони передають ставлення мовця до предмета думки. За цією ознакою такі відтінки у стилістичному значенні можна співвіднести з першою особою акту комунікації й виділити особливий аспект, функція якого полягає в модальній орієнтації мовної одиниці в процесі її стилістичної трансформації.

Усі стилістично забарвлені слова мають численні відтінки, які, як уже зазначалося, зумовлені тим чи іншим ставленням мовця (суб'єкта) до явища чи предмета, що називається. Емоційне забарвлення виникає у слові внаслідок того, що саме його значення містить елемент оцінки [6]. Оцінний компонент, поєднуючись з емотивним, відображає національно-культурні особливості суб'єкта оцінювання, які реалізуються передусім через оцінну лексику.

Оцінний компонент стилістичного значення включає позитивну чи негативну оцінку. Позитивна оцінка міститься переважно у словах схвальних, лестливих, почасти у словах жартівливих. Негативні відтінки складають ширший спектр: несхвальний, глузливий, зневажливий, докірливий, зневажливо-фамільярний, брутальний, лайливий, який реалізується у відповідній лексиці. Слід визнати, що всі ці відтінки часом ледь відчутні, а до того ж мінливі історично й контекстуально зумовлені.

Висновки і перспективи подальших розробок. Зазначимо, що хоча оцінний компонент семантики слова традиційно відносять до конотації [8, с. 52], необхідно враховувати той факт, що сучасний погляд на складний характер оцінного значення, виділення в ньому двох аспектів (раціонального та емоційного) зумовили необхідність визнання, що в мові можуть бути слова, оцінне значення яких входить до денотативного аспекту, та слова з емоційним значенням – складовою частиною конотації. Ці типи оцінного значення іноді присутні одночасно, що дає підстави виділити третій тип – емоційно-раціональне оцінне значення, яке пронизує обидва аспекти значення слова та невіддільне від жодного з них.

З огляду на вищесказане оцінне значення розглядається нами як макрокомпонент семантичної структури слова, який входить до прагматичної зони та експлікується у тлумаченні, тобто в зоні семантики. Різноманітність типів оцінного значення, що структурують семантику лексичних одиниць, відтворює багатогранність ціннісного світосприйняття оточуючої дійсності, складну

взаємодію оцінних та емоційних параметрів процесу пізнання. Перспектива подальших досліджень вбачається в тому, що результати цієї розвідки можуть бути екстрапольовані на матеріал інших мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: Від когнітивного судження до комунікативного висловлювання. Одеса : ОМД, 2017. 580 с.
2. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Москва : КД Либроком, 2009. 261 с.
3. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць. Київ : ВЦ КДЛУ, 2000. 256 с.
4. Мягкова Е. Ю. Эмоционально-чувственный компонент значения слова. Курск : Изд-во Курск. гос. пед. ун-та, 2012. 110 с.
5. Приходько Г. І. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм. Запоріжжя : Кругозір. 200 с.
6. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций. Москва : Гнозис, 2008. 416 с.
7. Bigunova N. Cognitive pragmatic regularities in communicative manifestation of positive evaluation. *Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Trnava : University of SS Cyril and Methodius in Trnava. IV (1). 2019. P. 2–46.
8. Gowerdowskiy Wladislaw. Affixale Konnotation im Deutschen und im Russischen: Vergleichende Typologie. Aachen : Shaker Verlag. Band 4, 2002. 176 S.
9. Leech G. The Study of Meaning. L. : Penguin Books, 1990. 383 p.
10. Myroniuk T. Evaluative Responses in Modern English Fiction. *Advanced Education*. 8. 2017. P. 103–108.
11. Partington A. Evaluative clash, evaluative cohesion and how we actually read evaluation in texts. *Journal of Pragmatics*. 117. 2017. P. 190–203.
12. Taylor J.R. The Two-Level Approach to Meaning. *Linguistische Berichte*. 1994. Bd. 149. P. 3–26.

REFERENCES

1. Bihunova, N. O. (2017). *pozytyvna otsinka: Vid kohnityvnoho sudzhennia do komunikatyvnoho vyslovliuvannia*. Odesa : OMD, 580 p.
2. Volf, E. M. (2009). *Funktsional'naya semantika otsenki*. M. : KD Librokom, 261 p.
3. Hamzyuk, M. V. (2000). *Emotyvnnyy komponent znachennya u protsesi stvorennya frazeolohichnykh odynts'*. K. : VTS KDLU, 256 p.

4. Myagkova, Ye. Yu. (2012). Emotsional'no-chuvstvennyy komponent znacheniya slova. Kursk : Izd-vo Kursk. gos. ped. un-ta, 110 p.
5. Prykhod'ko, H. I. (2016). *Katehoriya otsinky v konteksti zminy linhvistychnykh paradyhm*. Zaporizhzhia : Kruhozir, 200 p.
6. Shakhovskiy, V. I. (2008). *Lingvisticheskaya teoriya emotsiy*. M. : Gnozis, 416 p.
7. Bigunova, N. (2019). Cognitive pragmatic regularities in communicative manifestation of positive evaluation. *Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Trnava : University of SS Cyril and Methodius in Trnava, IV (1). P. 2–46.
8. Gowerdowskiy, Wladislaw. (2002). *Affixale Konnotation im Deutschen und im Russischen: Vergleichende Typologie*. Aachen : Shaker Verlag. Band 4, 176 S.
9. Leech, G. (1990). *The Study of Meaning*. L. : Penguin Books, 383 p.
10. Myroniuk, T. (2017). Evaluative Responses in Modern English Fiction. *Advanced Education*, 8. P. 103–108.
11. Partington, A. (2017). Evaluative clash, evaluative cohesion and how we actually read evaluation in texts. *Journal of Pragmatics*. 117. P. 190–203.
12. Taylor, J. R. (1994). The Two-Level Approach to Meaning. *Linguistische Berichte*. Bd. 149. P. 3–26.